

Onaj koji „zapovijeda rijekom“: Metković u vrijeme mletačko-turskih sukoba 1662. – 1720. godine

U ovom radu se daje osvrt na povijesne događaje u Metkoviću od posljednjega desetljeća Kandijskog rata do formiranja granice nakon Požarevačkog mira. To vrijeme prožeto je mnogim sukobima između domaćeg stanovništva te uskočkih i osmanskih odreda. Oslobođenje Metkovića u lipnju 1694. godine dovodi do doseljenja novoga stanovništva na mletački teritorij te nove raspodjele plodnih zemljišnih parcela na području od sela do Kule Norinske. Njegov izloženi položaj zahtijevao je izgradnju kula oko kojih se formiraju ključne građevine nužne za funkcioniranje sela čiji značaj sve više raste zbog mnogih trgovačkih prednosti potvrđenih konačnim formiranjem granice 1719. godine.

Ključne riječi: Metković; Kandijski rat; Prvi i Drugi morejski rat; uskoci; hajduci; kule; podjela zemlje

Uvod

Uoči obilježavanja 600. godišnjice prvoga pisanog spomena Metkovića pristupilo se istraživanju uglavnom nepoznatih perioda vojne i društvene povijesti ovoga neretvanskog grada, posebice u vrijeme Kandijskog te Prvog i Drugog morejskog rata. Dosadašnji rezultati historiografije vežu se uglavnom uz istraživanja don Rade Jerkovića, koji je u sklopu proučavanja povijesti neretvanskih župa iznio podatke o najstarijoj prošlosti Metkovića, uglavnom se oslanjajući na Šilobadovićevu kroniku, istraživanja u mletačkim i domaćim arhivima te na lokalnu predaju. Uz njega treba istaknuti i Tripimira Macana koji je dao prvi sustavniji prikaz opće povijesti Neretve u doba Prvog i Drugog morejskog rata. Ostali su se znanstvenici tek površno i usputno doticali ovog perioda neretvanske povijesti. U radu će se nastojati objediniti dosadašnje rezultate historiografije s najnovijim istraživanjima izvorne arhivske građe, posebice dokumenata

iz Državnog arhiva u Veneciji (fond Provveditori da terra e da mar), Državnog arhiva u Zadru (fond Generalni providuri, dragomani i katastarske knjige), Nadbiskupskog arhiva u Splitu (odjel stare Makarske biskupije) te arhivâ franjevačkih samostana u Zastrogu i Makarskoj. Na taj način je dan sustavniji prikaz vojnih aktivnosti, prostornog smještaja građevina i raspodjele darovanog zemljišta ovoga važnog neretvanskog mjesta u drugoj polovici 17. i u prva dva desetljeća 18. stoljeća.

Kandijski rat (1645. – 1669.)

Donje Poneretavlje u doba Kandijskog rata (1645. – 1669.) nije bilo oslobođeno, za razliku od Primorja. Osmanski neretvanski gusari povremeno su napadali dalmatinske otoke i ugrožavali mletačku plovidbu, iako su to činili znatno rjeđe nego ostali osmanski gusari na Jadranu. Kako bi onemogućili isplivljavanje gusarskih plovila na otvoreno more, Mlečani su krstarili naoružanim brodovima ispred ušća Neretve. Zbog velikih potreba uzduž dalmatinske obale nije bilo uvijek moguće osigurati njihovu stalnu prisutnost na tom području. U cilju prevencije, uskočki i hajdučki odredi iz Primorja i iz Sućurja na Hvaru izvršavali su upade rijekom Neretvom sve do Čitluka, uništavajući gusarska plovila, paleći sela i odvođeci ljude u ropstvo.¹

Trgovina robljem nije ni u jednom ratu bila toliko razvijena kao u vrijeme Kandijskog rata. Budući da u ovom ratu nije bilo sukoba velikih vojski, do izraza su dolazili brojni upadi hajduka i uskoka na neprijateljski teritorij. Kako ih Republika nije financirala, jedini izvor njihovih prihoda bila je pljačka stoke i hrane te odvođenje u ropstvo brojnih zarobljenika koji su smatrani privatnim vlasništvom onih koji su ih uspjeli zarobiti. Zbog velike potražnje robova za veslanje na galijama robovi su se mogli unosno prodati. Mlečani su nastojali regulirati situaciju na tržištu zadržavajući prvenstvo otkupa robova za galije, dok je ostatak robova (nesposobni za vesla, žene i djeca) mogao biti prodan, uz dopuštenje mletačkih organa, trgovcima koji su uglavnom dolazili iz južne Italije.² Stjecanje robova ovakvim uskočkim i hajdučkim ratovanjem svojevrsna je adaptacija i na jedan način „kulturološko“ baštinstvo stoljetnih surovih osmanskih akindžijskih upada,³ koji nisu prestali ni u ovom ratu. Iza svih ovih besprekidnih, sada obostranih upada i pljački, krije se golema patnja ljudi koji su na silu razdvajani od članova vlastite obitelji i odvođeni iz krajeva u kojima su odrasli. Izvori nam tek donekle na konkretnim uzorcima mogu predočiti dio njihove boli i nesigurnosti kojima su njihovi životi bili izloženi.

1 Stanojević, „Dalmacija u doba Kandiskog rata (1645-1669)“, 156-157; Glibota, *Povijest Donje Neretve i prvi mletački katastri*, 68-75.

2 Stanojević, „Dalmacija u doba Kandiskog rata (1645-1669)“, 159-161.

3 Pop Martinac zapisao je krajem 15. stoljeća u *Drugom novljanskom brevijaru*: „T-gda že robljahu hrvatske i slovinske do Save i Drave daže do Gore Zaprte, vse že dežele kranjske daže do mora, robeć i harajuće i domi Božije paleć ognjem, i oltari Gospodnje razdrušujuće. Prestarih že izbijajuće oružjem, junoti že djevi i vdovi, daže i kvekajućija čeda, plk Božiji pelajuće v tuzje usilija, svezani sući željezom preprodajuć i na tržiščih svojih jakože skotu običaj jest.“ Damjanović, *Crtime o hrvatskom glagoljaštvu*, 61.

U takvim ratnim i političkim okolnostima nalazio se i Metković. Budući da nije bio opasan bedemima, bio je poprilično izložen. Radilo se samo o jednom od izloženijih sela ispred glavnoga neretvanskog grada Čitluka i trgovišta Gabele. Njegova pozicija bila je odlična za boravak jer je smješten na sunčanim jugozapadnim obroncima brda Predolac s velikim obradivim površinama koje su se uglavnom prostirale uz lijevi i desni tok dvaju velikih meandara Neretve u smjeru Kule Norinske. Upravo su dva velika plovna meandra⁴ rijeke Neretve ispred Metkovića omogućavala njegovim stanovnicima promatranje pristupa brodova i potrebno vrijeme za djelovanje. O kontroli plovidbenog puta svjedoči i nekadašnji naziv jednog od vrhova obližnjeg brda Šibanica – Stražbenica, koji upućuje na postojanje straže.⁵

Informacije o događajima u Metkoviću za vrijeme Kandijskog rata odnose se u ovom članku na period od 1662. do 1666. godine, kad su generalni providuri Dalmacije i Albanije bili Girolamo Contarini (1662. – 1664.) i Catarino Corner (1665. – 1667.). Prvi do sada poznati napad zabilježio je u svojoj makarskoj kronici fra Pavao Šilobadović 22. studenog 1662. godine. Tada je s mletačkog područja iz Primorja napadnut Metković s oko 300 ljudi, a pri tom je spaljeno mjesto. Ubijeno je oko 100 ljudi, a u ropstvo odvedeno njih 50. Na strani hajduka ubijena su samo trojica, što svjedoči o dobro organiziranom i neočekivanom napadu za stanovnike sela Metković.⁶

4 Meandar najbliži Metkoviću s vremenom se pomakao sjevernije te je njegov južni luk ostao izoliran. Po tom zaraslom močvarnom prostoru današnji dio Metkovića naziva se Volaj (*pod Volaj, ne Volaj, pod Nevolajem, za Nevolajem, u Nevolaju, u Volaju, pod Nevolaj*). Volaj, od tal. *voltare*, u značenju okrenuti, ili tur. *volta*, turski pomorski izraz za brođenje krivudajući. U: Skok, *Etimologijski rječnik brvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. III., 613.

5 Gledavac je jedan od vrhova brda Šibanica koje se nalazi uzduž granice između Predolca i Kamenova brda (Dešenj). Vrh se pod tim nazivom prvi put spominje 1821. godine kao Gledevac i Gledavac (*Glegievacz, Gledawacz*). Na mletačkoj karti iz 1727. godine vrh se naziva Stražbenica, čime se potvrđuje da se nije radilo samo o mjestu s kojega se pruža lijep pogled na dolinu, već i o vojnom stražarskom mjestu. Kako se pojam Stražbenica prvi put spominje svega osam godina nakon uspostave razgraničenja i povlačenja granice, treba povezati ovo mjesto i s novom graničnom stražarskom aktivnošću. S tog se mjesta pruža savršeni pogled prema ušću Neretve i na poluotok Pelješac kao krajnju točku na horizontu (nekoć pod vlašću Dubrovačke Republike). Moguće da se radilo i o stražarskom mjestu prije stabilizacije nove granice 1719. godine. Kako se Neretva od Opuzena račvala na više rukavaca te nije bilo moguće pratiti sva mjesta ulaska u rijeku, za kontrolu je bio potreban tok od Opuzena prema Metkoviću. Straža je trebala na vrijeme obavijestiti stanovništvo Metkovića i Gabele o neprijateljskoj opasnosti, a ona je imala više vremena jer je Neretva sve do 1881. godine na tom području stvarala dva spomenuta duboka meandra, čime je bila i duža. Godine 1821. uz Stražbenicu se spominje i lokalitet Postražnica (*Postrasnicza*). Postaja s Gledavca, odnosno Stražbenice, mogla je svjetlosnim signalima na vrijeme obavijestiti stanovništvo Metkovića i Čitluka o neposrednoj neprijateljskoj opasnosti. Fra Vjeko Vrčić bilježi u svome rukopisu iz 1955. godine: „Priča se, da je današnje groblje služilo Metkoviću i Austriji kao citadela a Šibanica Turcima u istu svrhu.“ (HR-ŽASIM-55, 14r). Osmanlije su se mogli koristiti vrhom Gledavac, odnosno vrhom Stražbenica, samo prije 1719. godine (odnosno 1694.).

6 HR-AFSM-S 37, 26: „1662. miseca studenoga na 22 otiče naša voiska 3 stotine ėludi na Metkoviće porobiše i popališe uhitise robja 50 a što posikoše i potopise isgori 100 naša 3 pogiboše.“ Usp. Jerković, „Metkovići“, 259.

Točno mjesec dana kasnije, 22. prosinca 1662.⁷ godine, izdana je dozvola paronu (vlasniku broda) Vicenzu Monturu iz Barija o dopuštenju izvoza robova kupljenih u Splitu nakon obvezne obavljene karantene. Među prodanima u inozemstvo nalaze se i neki stanovnici Metkovića, nesposobni ili premladi za veslanje na galijama, vjerojatno uhićeni tom prigodom. Spominju se: Kurt – sin Hasana (*Cassuo*) iz Metkovića, star oko osam godina; Husein (*Cussein*), njegov brat, star otprilike 12 godina; Ajša (*Haisa*) – sin Đulka (*Giuca*) Glunovića (Kljunović)⁸ (*Glunovich*), star oko 25 godina;⁹ te Hajka (*Haica*) – kći Jusufa (*Giusup*) Glunovića, stara šest godina.¹⁰

Slična prodaja uslijedila je i 4. travnja 1663. godine, kada je u Zadru dodijeljena dozvola paronu Matiji iz Risana (Boka kotorska) kako bi mogao izvesti „nesretne turske robove i ropkinje kupljene u Makarskoj od Hajduka“. Oni su izvršili potrebnu karantenu do 30. ožujka, kako svjedoče dokumenti providura Zuannea Foscarinija, te među njima nitko nije bio „sposoban za veslo“. Među robovima se spominju stanovnici Metkovića: Fatima – žena Hurema Guljića (*Guglich*), stara oko 25 godina; Salih – njezin trogodišnji sin te Fatima – kći Pervana, stara oko četiri godine.¹¹

Nova dozvola izdana je 25. lipnja 1663. godine paronu Vicenzu Giulianiju kako bi mogao izvesti robove, također kupljene u Makarskoj od hajduka. O tome su svjedočili dokumenti providura Foscarinija te kneza i satnika (*capo*) Manolessa. Među robovima se spominje i dječak Šaban (*Sabam*) Huremović (*Churemovich*) iz Metkovića, star oko 14 godina.¹²

Iako nemamo informacija o napadu na sami Metković, u Splitu je 4. kolovoza 1663. godine izdano dopuštenje harambaši Tadiji Kulišiću da može sa svojim odredima ući u Neretvu i napasti mjesta pod vlašću Osmanlija. Makarski providur Zuanne Foscarini trebao mu je omogućiti onoliko čamaca koliko je Kulišić smatrao potrebnim te mu osigurati vojnu pomoć u naoružanim plovilima, inače zaduženim za čuvanje makarske luke, kako bi ga zaštitili od osmanskih neretvanskih čamaca.¹³

7 Vjerojatno greškom navedena je 1663. godina, iako se dokument nalazi između onih datiranih u 1662. godinu.

8 U Metkoviću se 1757. – 1759. spominju dva katolička krštenja Klunovića (Kljunović), (*Cglunuoich*, *Glunovich*). Vidi u: HR-NAS-Mk 1/45, 66, 73. U knjizi vjenčanih također se spominju dva vjenčanja Klunovića 1783. – 1784. (*Clunouich*, *Kgliunovich*). Vidi u: HR-DAZD-378-V k 604, 5v, 6r.

9 Nakon nabiranja ovih imena, bez izravnog spominjanja podrijetla, navode se još dva imena prije spominjanja osobe podrijetlom iz Vrgorca. Moguće je da su i oni podrijetlom iz Metkovića: Hanifa, kći Kurta spahije Zelića od tri godine; Sultana, kći Peurina? Hasan Celebi Simovića (Limovića?), stara oko 28 godina.

10 HR-DAZD-1-24, 390rv.

11 HR-DAZD-1-24, 392v; Rimac, *Zalina kula u Igranima – povijesni kontekst i načini interpretacije povijesnih zbiljanja*, 26-27.

12 HR-DAZD-1-24, 396v. Oblik imenâ ustanovljen prema: Smailović, *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini*.

13 HR-DAZD-1-25, 441rv. Slično dopuštenje izdano je za Tadiju Kulišića i njegove hajduke istoga dana: HR-DAZD-1-25, 441r: „Concediamo licenza al harambassa Tadea Culisich che possa portarsi con tanti compagni quanti ricercasse il bisogno a dannegiar e sachegiar le infrascritte ville della provintia di Zasabgie entro le bocche di Narenta [...] villa di Megia, villa di Zuaglian, Villa di Rauno,

Fra Pavao Šilobadović spominje novi napad na Metković 19. rujna 1664. godine. Budući da je straža na vrijeme primijetila napadače, oni nisu uspjeli napasti selo, nego samo lađe, vjerojatno privezane uz selo ili zatečene na rijeci. Pri tom su uhitili tri čovjeka s trupama (*čopulje*), dok su dvojicu ubili. Među Primorcima nitko nije stradao.¹⁴

Hajduci su uhitili i Vida Dučinovića¹⁵ (*Ducinovich*) iz Metkovića (*Bnetcovichi in Narenta*), koji je završio na galiji Bertuzzija Contarinija po naredbi generalnog providura Girolama Contarinija. Dana 31. listopada 1664. godine za njega su se zauzeli harambaše Vid Buhovac iz Strožanca kraj Splita i Grgur iz Radobilje. Oni su za njega priložili 300 dukata otkupnine. Dopusšteno mu je živjeti u Omišu bez mogućnosti povratka u Metković, i to pod prisegom, u prisutnosti kolonela Miloša Gelisea i Vicenza Tomasta.¹⁶

O zarobljavanju kršćanskog stanovništva Neretve svjedoči i podatak iz 6. veljače 1666. godine. Spomenute godine misionar Donat Jelić moli Kongregaciju u Rimu da se zauzme u oslobađanju Anđe i Ane Metković iz Vidonja. One su naime prodane kao ropkinje u Napulj, a za njih je posredno intervenirao trebinjsko-mrkanjski biskup Scipione de Martinis.¹⁷

Prvi morejski rat (1684. – 1699.)

Nakon završetka Kandijskoga rata i ponovnog prepuštanja Primorja Osmanlijama, nastupa petnaestogodišnje razdoblje mira koje je okončano osmanskim napadom na Beč. Pridruženjem Mlečana Svetoj ligi 1684. godine započinje petnaestogodišnji rat i na dalmatinskom području. Mlečani su planirali zauzeti Donje Poneretavlje i time spriječiti upade osmanskog brodograditelja prema otocima pod mletačkom vlašću. Upadi su ugrožavali razvoj i sigurnost trgovačke djelatnosti, a osvajanjem Donjeg Poneretavlja onemogućili bi i prodor osmanskih odreda istočnim kopnenim putem u Primorje. Zauzimanjem ušća trebala se stvoriti nova baza za prodor prema unutrašnjosti, prije svega osvajanjem otoka Posrednice, Kule Norinske te glavnog grada Neretve, Čitluka. U daljnjim prodorima Mlečani su planirali na zapadu zauzeti dolinu Trebižata i primarno onemogućiti

villa di Duarsniza, villa di Vellegane, villa di Cotese, villa di Zduac et villa di Orasse.“ Nešto ranije, svakako između studenog 1663. i 20. veljače 1664., u blizini Metkovića, na Dragoviji hajdučki odredi opljačkali su Stojana i Pudu Prolimnika (*Prolimuich*) te Iliju Radovića, iako su oni imali dopuštenje o izuzeću od hajdučkih napada od 26. studenog 1663. godine zbog zasluga za Mletačku Republiku. U napadu su sudjelovali Mihael Visković te Pavao Karamanović, Nikola Senta, Pavao, Toma Bugalović i ostala družina. Vidi: HR-DAZD-1-25, 73v, 158v, 159r.

14 HR-AFSM-S 37, 45: „1664. miseca rujna na 19 ortiče naša četa da porobi Metkoviće al ih očuti straža tako i ne udriše na selo nego na člaće (lađe, op. a.) i uhitiše 3 čopulje i 3 čovika a 2 posikoše. Naši svi zdravo f[ala] B[ogu].“ Usp. Jerković, „Metkovići“, 259.

15 Po pripadnicima ovoga roda danas se u Metkoviću naziva predio grada Dučinovci. Nalazi se na lijevoj strani Neretve između današnjih gradskih predjela Jablanice, Slatina i Nevolaja.

16 HR-DAZD-1-26, 445v – 446r.

17 Jačov, *Le missioni Cattoliche nei Balcani durante la guerra di Canida (1645-1669)*, vol. II, 573.

komunikaciju s Ljubuškim, odakle bi bile poduzimane vojne akcije prema Imotskom u cilju spajanja s oslobođenim teritorijem na Cetini. U prodoru prema istoku Mlečani su namjeravali zauzeti Popovo polje u zaleđu Dubrovačke Republike, onemogućiti njenu trgovinu s Osmanskim Carstvom te uzrokovati njeno slabljenje i uništenje. Osvajanjem Popova polja spojili bi svoje teritorije na Neretvi i u Boki kotorskoj. Iz Neretve su se mogle poduzimati vojne akcije i prema sjeveru, Počitelju i Mostaru te uspostaviti trgovina otvaranjem carinarnice za sol bez diobe prihoda s Osmanlijama.¹⁸

Intenzivna vojna djelovanja započela su u studenom 1684. godine prodorom Mlečana u Neretvu te osvajanjem močvarnog otoka Posrednice na kojem će biti izgrađena utvrda Fort Opus. Njihove snage su u nedjelju 19. studenog 1684. godine izdajom zauzele Kulu Norinsku zarobivši trojicu Osmanlija i razno oružje pohranjeno u kuli. Time su stvorene mogućnosti za još dublje prodore prema sjeveroistoku, a prvi na udaru bio je upravo Metković. Makarski kroničar fra Pavao Šilobadović navodi kako su mletački odredi napali mjesto odmah sutradan, u ponedjeljak 20. studenoga, te osvojili njegovu kulu u kojoj se zateklo sedam Osmanlija, od kojih su dvojicu ubili. Na mletačkoj strani poginuo je jedan vojnik, dok su dvojica ranjena.¹⁹ Metković je zauzet, ali i uništen pri povlačenju, kao i dva predgrađa Gabele, najvjerojatnije Doljani i Dračevo.

Nakon mletačkoga napada i povlačenja, u Metkoviću se zadržava odred od 180 osmanskih vojnika koji borave po kršćanskim kućama od utorka do četvrtka (21. – 23. studenog 1684. godine) zbog straha od pridruživanja kršćana mletačkoj vojsci. Osmanski odredi su se povukli tek u petak, 24. studenog. Vođe sela (*capurioni*) Stojan Grubišić (*Grubissich*), Miho Marinić (*Marinich*), Matoš Vuković (*Vucavich*) i Stipan Sironjić (*Sirognich*) šalju pred generalnog providura Pietra Valiera, koji se nakon oslobođenja ušća Neretve nalazio u Opuzenu, dvojicu predstavnika – Marka Banića (*Banich*) i Janka (*Anco*) Sironjića, Stipanova brata. Oni su krenuli iz Metkovića u subotu nakon ručka zaobilaznim putevima kako u njih nitko ne bi posumnjao, te su stigli u Opuzen tek kada je pala noć. Ondje ih je te iste subote, 25. studenog, ispitao generalni providur (*Providor General straordinario dell' Armi in Dalmatia et Albania*) Pietro Valier (1684. – 1686.) kojemu su dali informacije da se u Metkoviću tada nalazilo oko 50 kuća i više od 100 ljudi sposobnih za oružje. Svjedoči da je 13 kuća pripadalo *Turcima*, a bile su pune vina, pšenice i drugih žitarica. Providuru je prenesena i molba Ibrahima Veića (*Veich*) koji je izrazio želju postati kršćanin i prijeći pod mletačku vlast pod uvjetom da on, njegova obitelj i posjedi budu pošteđeni.²⁰

18 Macan, *Iz povijesti Donjega Poneretavlja*, 44-47. U ovoj knjizi Trpimir Macan daje vrlo kvalitetan sažetak ratnih djelovanja u Neretvi nadasve u doba Prvoga morejskog rata. Iako se u njegovu radu spominju neka zbivanja u Metkoviću, ovaj članak proširuje i uvelike nadopunjuje te događaje te donosi sasvim nove spoznaje.

19 HR-AFSM-S 37, 97: „(1684) Novembra na 19 uzeše kulu na Norinu isdajom i [u] kuli 3 Turčina municiona svakoga. Drugu kulu uzeše u Me[t]koviću i u kuli 7 Turaka 2 ubili a 5 živi dovedoše. Našega 1 Turci ubili a 2 ranili ter varlo i jovo je bilo na 20 novembra.“ Jerković, „Metković“, 157, 259.

20 IT-ASVe-PTM-b 351., no. 23, 29. studenog 1684.; Priloženo pismo: 25. studenog 1684. Jerković, „Metković“, 260.

Stanovnici Metkovića najvjerojatnije nisu primljeni pod mletačku zaštitu jer događaji s kraja 1685. godine ne idu u prilog toj mogućnosti. Račun o isplati pola cekina izaslaniku (*messo*) koji je došao iz Metkovića u siječnju 1685. godine samo govori o postojanju korespondencije s lokalnim predstavnicima.²¹ Naime, Mlečani su u prosincu 1685. ili početkom siječnja 1686. godine ponovo zauzeli i uništili Metković te još dva mjesta ispred Gabele, vjerojatno Doljane i Dračevo. Generalni providur Valier žalio se na izostanak uspjeha uzrokovan svađama tijekom pljačke dvaju spomenutih sela budući da je pješaštvo prethodno gotovo sustiglo protjerivanu osmansku vojsku. Osmansko konjaništvo s druge strane Neretve, predvođeno Alajbegom, napalo je mletačke odrede, no Osmanlije su se počeli povlačiti pod zaštitom malih galija, posebno „Parenza“, koji je gađao njihovu konjicu kamenjem i mušketama. Mlečani su uspjeli osvojiti jednu osmansku zastavu, dio životinja, robove te ubiti mnogo Osmanlija pod čitlučkom tvrđavom, dok je s mletačke strane poginulo samo šest osoba. Uspjeh je mogao biti i veći da se Alajbeg nije povukao u neki gaj koji Mlečani nisu stigli zauzeti na vrijeme.²² Metković je u ovom upadu ponovno ostao devastiran, a mletački odredi povukli su se do Kule Norinske. U osvetničkom pohodu Osmanlije su napali i nakon mletačkoga miniranja zauzeli tu strateški vrlo važnu kulu na ušću Norina u Neretvu. Neposredno uz nju podigli su vojni tabor.²³

Generalni providur Girolamo Cornaro (Corner) (1686. – 1689.) je na temelju mišljenja generalnog guvernera vojske (*governatore generale d'Armi*) Bartolomea Grimaldija, izraženog 8. svibnja 1686. godine, dopustio napad na Osmanlije na području (*quartiere*) Metkovića za koji je procijenjeno da je najslabije branjen, sa zabranom napada na ostale lokacije, kako je već objasnio u pismu general-bojniku (*sargente maggiore di Battaglia*) Nikoli dal Borru.²⁴ Vojni odred sastojao se od 500 do 600 vojnika. Dio se trebao pokazati Osmanlijama, a dio sakriti u močvarnom šašu i iz zasjede dočekati osmanske odrede. Krenuli su u pet sati ujutro, no zbog osobnih interesa u planiranoj predstojećoj pljački promijenili su plan i odredili iskrcaj ondje gdje je bio utaboren hercegovački paša, u blizini rječice Norin. Oni su ujutro 10. svibnja napali Osmanlije i borili se s njima tri sata. Osmanlije su uspjeli prodrijeti bočno, što je uzrokovalo kaos u domaćim redovima. Domaći odredi raspršili su se bježeći u brda (njih pedesetak), a drugi u čamce. Izgubili su 20 do 30 osoba, dok ih je deset ostalo ranjeno. Puno je veća šteta bila kod neprijatelja. Nicolo dal Borro iz Opuzena, u svome pismu upućenom generalnom providuru nakon bitke, zaključuje da bi korist i uspjeh bili puno veći da su napali Metković.²⁵

Nakon gubitka Kule Norinske 1686. godine, Mlečani su se povukli na Posrednicu i dodatno učvrstili opuzensku utvrdu. Iste godine dolazi do preseljenja brojnog stanovništva iz istočne Hercegovine na slobodna područja Donjeg Poneretavlja pod vodstvom

21 IT-ASVe-PTM-b 351., no. 33, 12. siječnja 1685.; Priloženo pismo: 12. siječnja 1685.

22 IT-ASVe-PTM-b 352., no. 134, 1. siječnja 1686.; Dodatak pismu. HR-DAZD-1-229 III, 40v - 51v. Usp. Macan, *Iz povijesti Donjeg Poneretavlja*, 40.

23 Macan, *Iz povijesti Donjeg Poneretavlja*, 48.

24 IT-ASVe-PTM-b 353., no. 16, 11. svibnja 1686.

25 IT-ASVe-PTM-b 353., no. 16, 11. svibnja 1686. Priloženo pismo: 10. svibnja 1686.

Nonkovića. Time se stvara homogenija obrana i mogućnost češćih prodora na neprijateljski teritorij. Tako 1687. godine dolazi do kratkotrajnog prodora u Stolac, Popovo polje te na područje Herceg Novog i Carina koje su pak Mlečani zadržali. Nonkovići su 1688. godine s domaćim odredima sudjelovali u ratnim operacijama oko osvajanja Knina, čijim se oslobađanjem ratište ponovo prebacuje na neretvanski kraj. Mlečani su zauzeli Zažablje, Slivno s utvrdom Kulina te ponovo povratili Kulu Norinsku u svoje ruke.²⁶

Nakon zauzimanja Kule Norinske 1688. godine, istu večer, generalni providur Cornaro krenuo je preko oslobođenog Metkovića (u dokumentima se ne spominje borba) do mosta na Trebižatu i neposredne kule u Strugama želeći presjeći sjevernu komunikaciju s Čitlukom. Nakon neuspjeha povukao se u Metković. Tu se konjaništvo opskrbilo stočnom hranom, a vojska od otprilike 600 vojnika razmjestila po kućama. U selu su čekali ostatak vojske koji je dolazio brodovima, s pomoći u naoružanju i hrani. Zbog nepovoljnih vremenskih uvjeta očekivana flota prijevremeno se usidrila u uvali Kozja (*Cosliab*) blizu Sućurja na otoku Hvaru i nije mogla isploviti prema Neretvi.²⁷ Vojska u Metkoviću bila je u nedoumici hoće li tako reducirana napasti tvrđavu Čitluk. Prijetećeno je da nikakvi osmanski odredi nisu pristigli u pomoć, a u prilog Mlečanima išla su i četiri velika topa na galijama. Ipak, vremenski uvjeti su bili takvi da se nije bilo moguće utaboriti u polju, a oskudica u hrani mogla se pokazati kobnom. Na vijećanju su general (*generale*) Claudio di San Polo i general narednici (*sargente generale di Battaglia*) Nicolo dal Borro i Lodovico da Mutiè generalnom providuru Cornaru ipak savjetovali nepoduzimanje napada. Vojska se povukla u luku Osinj na ušću Neretve, a prije odlaska je uništila kule u Metkoviću i popravila Kulu Norinsku.²⁸ Topal paša je u Trebinju u ožujku 1689. godine skupljao osvetničke odrede koje je planirao poslati na Neretvu, pri čemu je jedan dio vojske, koja se trebala kretati u trima pravcima, trebao proći upravo kroz Metković.²⁹ Do sukoba dolazi na Slivnu, gdje je ponovnim oslobađanjem kratkotrajno izgubljene utvrde Kulina nad Klekom 1689. godine učvršćena istočna granica, dok je sjeverna učvršćena već prethodne godine oslobađanjem Kule Norinske. Neretvanski kraj u takvoj situaciji, obilježenoj stalnim prodorima manjih odreda na neprijateljski teritorij, oslobađanjem susjednoga Vrgorca 1690. godine te nastalim zemljišnim sporovima dočekuje ključnu 1694. godinu. Svaki mletački napredak onemogućavala je utvrda Čitluk, te ju je trebalo zauzeti. Mletačka vojska je s mnoštvom odreda, sastavljenih od oko 8000 pješaka i 4000 konjanika, oslobodila Čitluk, a time i Metković 20. lipnja 1694. godine.³⁰ Čitluk je postao mletačko upravno središte Donjeg Poneretavlja, a u njega se naselilo stanovništvo iz Opuzena i okolice.³¹

26 Macan, *Iz povijesti Donjeg Poneretavlja*, 48-49.

27 IT-ASVe-PTM-b 353., no. 159, 18. studenog 1688.

28 *Isto*, no. 160, 29. studenog 1688.; usp. Jerković, „Metkovići“, 159, 260.

29 IT-ASVe, PTM-b 353., no. 174, 15. ožujka 1689.; Priloženo pismo: 7. ožujka 1689.

30 Macan, *Iz povijesti Donjeg Poneretavlja*, 45. Datum oslobađanja Čitluka zabilježen je na Coronelijevoj karti Neretve. Oslobađanje Metkovića dogodilo se vjerojatno dan-dva ranije jer je u trenutku opsade Čitluka zaleđe već trebalo biti osigurano, a jugozapadni pristup Čitluku išao je preko Metkovića.

31 Macan, *Iz povijesti Donjeg Poneretavlja*, 50-51.

Nakon oslobađanja Metkovića mnogi su se poželjeli u njemu nastaniti zbog velikih obradivih površina i vinograda.³² O privrednom značaju Metkovića govori i podatak da je generalni providur Daniel Dolfino (1692. – 1696.) planirao izgradnju skladišta gdje bi se pohranjivala hrana namijenjena za Čitluk jer su samo do Metkovića mogli ploviti teški teretni brodovi.³³ Informacije o mogućnosti plovidbe samo do Metkovića za teške transportne brodove ponovljene su 1695. godine,³⁴ 1697.³⁵ i 1699. godine.³⁶ Izgleda da je u Metkoviću postojala izgrađena riva za pristanak brodova jer se jednom prigodom u listopadu 1715. godine spominje tako niski vodostaj da brodovi nisu mogli pristati uz rivu u Metkoviću.³⁷ Iz Metkovića je donošen i materijal za izgradnju tvrđave Čitluk.³⁸ Još 6. svibnja 1686. godine Jusuf, zarobljeni sin pok. Jure Raiča (*Raicicich*), tvrdi da su se u Metkoviću nalazile dvije klačine za proizvodnju vapna koje je služilo u obnovi bedema Čitluka.³⁹

Završetkom Prvoga morejskog rata granica u neretvanskom kraju povučena je polukružno oko Čitluka i Gabele te je išla ravnim crtom na planinu Žabu te okomito na more. Mlečani su izgubili zaleđe Dubrovačke Republike (Popovo polje, dio Zažablja), ali su sačuvali Slivno s utvrdama Klek i Smrdan (Kulina). Novih 15 godina mira obilježeno je razvojem trgovine, obnovom utvrda i poljoprivrednom radinošću.

Drugi morejski rat (1714. – 1718.)

U doba Drugoga morejskog rata (1714. – 1718.) Neretva, a time i Metković, ponovo su na udaru osmanskih snaga. Rat je počeo u prosincu 1714. godine, na početku zime. Prve ratne operacije, koje su se sastojale uglavnom od kratkotrajnih i brojnih upada, spominju se u neretvanskom kraju već od početka siječnja 1715. godine, no pravih vojnih akcija nije bilo do proljeća. Generalni providur Angelo Emo (1714. – 1717.) morao

32 IT-ASVe-PTM-b 362., no. 91, 26. lipnja 1694. Priloženo pismo: 9. srpnja 1694.: „Anco ne villaggi di quel distretto hanno desiderato alcuni e si sono disposti communi intieri d'allogiarsi, particolarmente a Metcovich et altri, abundantissimi di terreni aratorij e vignati della piu desiderabile fertilita et in questi parimente tien incarico il Varena d'andare con l'accenata misura incaminando il riparto.“

33 IT-ASVe-PTM-b 362., no. 58, 26. lipnja 1693. (zapravo 1694., op. a.): „Ponno anco a Metcovich fabricarsi magazeni, cioe dall'altra parte del fiume che e quella di Citluc sino al qual luoco capiterano anco le marciliane e Bastim[ent]i penetrandovi di qui le Galere che vi pongono scala. È egli distante solo quindici o sedeci miglia da Porto Tolloro e tre soli per aqua da essa Gabella.“

34 IT-ASVe-PTM-b 364., no. 148, 27. siječnja 1696.

35 IT-ASVe-PTM-b 365., no. 11, 14. svibnja 1697.

36 IT-ASVe-PTM-b 367., no. 94, 17. listopada 1699.

37 IT-ASVe-PTM-b 380., no. 83, 18. listopada 1715.

38 IT-ASVe-PTM-b 368., no. 116, 10. lipnja 1700.; Priloženo pismo: 7. lipnja 1700.

39 IT-ASVe-PTM-b 353., no. 15 (drugi put), 4. svibnja 1686.; Priloženo pismo: 6. siječnja 1686. Jusuf je kao dječak otet i islamiziran, a pobjegao je jednom prigodom iz osmanskog kampa smještenog pored Norina i prešao Juri Kačiću na mletačku stranu. On ga je odveo u franjevački samostan u Zaostrugu, odakle je stupio u kontakt s Mlečanima kojima je dao izvještaj 6. siječnja 1686. godine.

je udvostručiti straže jer je u Metković negdje oko 10. travnja 1715. godine upao odred Osmanlija koji je ubio dvojicu, a zarobio jednoga od šestorice vojnika koji su čuvali stražu.⁴⁰ Zbog takvih upada Mlečani su nastojali bolje utvrditi Kulu Norinsku, Fort Opus te sam Metković u kojem su planirali podići čvrstu kulu.⁴¹ Naime, postojala je bojazan od prodora Osmanlija s vrha brda, na kojem su se viđali njihovi odredi, prema nezaštićenom Metkoviću u kojem je živjelo dosta obitelji.⁴² U Čitluku se u listopadu 1715. nalazilo oko 60 obitelji, dok ih je u selu Metković bilo više nego u gradu, a ostale su bile raspršene po donjem polju (*campo inferiore*).⁴³ Pozicija sela bila je strateški vrlo važna te je u siječnju 1716. sam providur izjavio da „zapovijeda rijekom i posljedično samom komunikacijom s Trgom (Čitluk, op. a.)“.⁴⁴ Upravo je stoga bio važan i neprijateljima.⁴⁵

Od proljeća do druge polovice srpnja 1715. godine Mlečani su bili u velikoj neizvjesnosti gdje će udariti velika osmanska vojska koja se skupljala u Livnu. Nakon napada na Sinj strahovanja na Neretvi nisu prestala. U prosincu 1715. godine u obližnjem su se Počitelju i Ljubuškom nalazili odredi sejmena,⁴⁶ a hercegovački paša planirao je napad na Metković s 4000 ljudi. Providur (*Proveditor straordinario*) Francesco Dona u iščekivanju napada izvještava iz Čitluka da su kule u Metkoviću bile opskrbljene oružjem.⁴⁷ Strah i nemogućnost normalnoga obrađivanja polja natjerali su tako četiri obitelji iz Metkovića da pređu na osmanski teritorij i tamo nađu veću sigurnost.⁴⁸

Novi napad na Metković početkom veljače 1716. godine bio je bezuspješan i bez veće štete za domaće stanovništvo zahvaljujući providuru Doni koji je od jednog špijuna (*confidente*) obaviješten na vrijeme o pokretima prema selu te je pripremio obranu.⁴⁹ Naime, zahvaljujući špijunu iz Mostara mogao je poslati dvoje izvidnika (*esploratori*) da prate osmansko približavanje prema Metkoviću. Osmanske odrede Nonković je ugledao oko 20 sati, nakon čega je Dona dao naređenje da dva puta opali top kao znak približavanja neprijatelja te poziva na pozor i okupljanje. Oko 22 sata osmanski odredi su se obrušili na selo. Vojska i domaće stanovništvo oduprli su se pucnjavom i nagnali Osmanlije u bijeg. Branitelji su ujutro po mjestu vidjeli mnogo tragova krvi ranjenih Osmanlija. Jedini zarobljeni Osmanlija otkrio je da se radilo o vojsci od 1200 vojnika koji su došli iz Stolačke kapetanije. Obrambenom akcijom upravljao je kavalir (*kavaliere*) Nonković dajući upute i potičući branitelje. On je po Doninu naređenju pohitao iz Čitluka s dijelom njegovih stanovnika na vrhuncu akcije te je kasnije protjerivao neprijatelja u bijegu. U obrani Metkovića sudjelovao je poručnik (*tenente*) Antivari iz

40 IT-ASVe-PTM-b 380., no. 47, 15. travnja 1715. Jerković, „Metkovići“, 261.

41 IT-ASVe-PTM-b 380., no. 50, 18. svibnja 1715.; Priloženo pismo: 12. svibnja 1715.

42 IT-ASVe-PTM-b 381., no. 85, 27. listopada 1715.

43 *Isto*, no. 84, 20. listopada 1715. Polje između Čitluka i Metkovića.

44 *Isto*, no. 96, 8. siječnja 1716.

45 *Isto*, no. 96, 8. siječnja 1716.; Priloženo pismo: bez datuma.

46 Radi se o pandurima, stražarima, neredovitom *ad hoc* mobiliziranom stanovništvu.

47 IT-ASVe-PTM-b 381., no. 96, 8. siječnja 1716.; Priloženo pismo: 21. prosinca 1715.

48 *Isto*, no. 96, 8. siječnja 1716.; Priloženo pismo: 10. prosinca 1715.

49 *Isto*, no. 102, 17. veljače 1716.

satnije Giusti, a u operaciji je ranjen kaplar (*caplare*) iz konjaničke satnije Begna. Bojnik (*Maggiore*) Kolanović je iz male galije s rijeke otvarao vatru na neprijatelje. Velika galija, poslana u pomoć, stigla je nažalost tek u zoru.⁵⁰

U strahu od dolaska brojne osmanske vojske, zbog nedovoljno kvalitetnih bedema, malarije kojoj je bila izložena vojna posada, ali i drugih razloga, Mlečani su odlučili uništiti Čitluk i njegovo prigradsko naselje Metković te se povući prema Kuli Norinskoj i Opuzenu. Zbog toga se Kula na Norinu dodatno utvrđivala. Napuštanje je trebalo potanko pripremiti pa su na razgovor u veljači 1716. godine pozvani glavari Metkovića i drugih obližnjih sela kako bi slijedili instrukcije vlasti. Pritom im je pripočeno da moraju napustiti svoja sela uz obećanje osiguranja zaštite u pripremljenom utočištu u blizini Opuzena. Generalni providur Angelo Emo nije ih htio ostaviti na cjedilu zbog njihovih zasluga za Republiku, a jednom prigodom naziva ih i „dobrim podložnicima“.⁵¹

Kako bi osigurali povlačenje, Mlečani su trebali zauzeti neke strateške pozicije u slučaju prodora osmanske vojske. Oko crkve sv. Ilije sagrađena je palanka⁵² te postavljena straža sastavljena od pješaka, kao i ostale brojne straže po brdu (Predolcu)⁵³ kako bi lakše primijetili svaki neprijateljski pokret. Pripremljena je i obrana na suprotnoj strani rive kako bi se moglo transportirati topništvo i sve ono što se nalazi u Čitluku.⁵⁴ Pri povlačenju su vodili računa da su galije mogle ploviti samo do Metkovića. Evakuacija stanovništva Metkovića započela je uvečer 2. ožujka 1716. godine.⁵⁵

Nakon povlačenja Metković je „uništen i skoro pokopan u vlastitom pepelu“.⁵⁶ Generalni providur (*proveditore generale in Dalmazia ed Albania e comissionario alli confini*) Avise Mocenigo (1717. – 1721.) kasnije je tvrdio da mu je poznato kako je u vrijeme rušenja Čitluka zapaljen i napušten Metković te kako je vlastitim očima vidio uništenje svih domova i bijedne ostatke njegovih ruševnih kuća. Podsjeća kako je nakon osvajanja Hutova oko crkve napravljena palanka koja još postoji te 1719. godine.⁵⁷

Stanovništvo Metkovića i Čitluka sklonilo se u Opuzen. Makarski biskup Nikola Bijanković je 26. kolovoza 1716. došao na Neretvu gdje je na polju pored Opuzena pronašao 5000 izbjeglica smještenih po slamnatim kućama i šatorima. Ostao je među njima četiri dana, posjetio 1200 bolesnika te krstio u samom logoru 25 osoba i po okolnim brdima 30 osoba. Propovijedao im je Riječ Božju te tješio narod kako će se Neretva s Božjom pomoći ponovo osloboditi.⁵⁸

50 *Isto*, no. 102, 17. veljače 1716.; Priloženo pismo: 8. veljače 1716.; usp. Jerković, „Metković“, 261.

51 IT-ASVe-PTM-b 381., no. 104, 4. ožujka 1716.

52 Prostor okružen debelim drvenim kolcima zabijenim u pod.

53 IT-ASVe-PTM-b 381., no. 103, 28. veljače 1716.: „[...] spingendone di piu avanzate alle venute dei monti“

54 *Isto*, no. 103, 28. veljače 1716.

55 Stanojević, „Dalmacija u vrijeme mletačko-turskog rata 1714-1718. godine“, 24.

56 HR-DAZD-1-232, 818.

57 IT-ASVe-PTM-b 385., no. 68, 8. travnja 1719.; HR-DAZD-1-232, 812-813.

58 Jačov, *Spisi tajnog vatikanskog arhiva XVI-XVIII veka*, 216-217.

Mlečani su već iste godine ocijenili da bi napušteni Metković trebalo ponovo zauzeti. Generalni providur Angelo Emo naredio je izvanrednom providuru (*proveditore straordinario*) Antoniju Mariji Semitecolu, kojega opisuje kao osobu „punu žara i sposobnosti“, ponovno zauzimanje Metkovića te je selo vjerojatno od druge polovice rujna 1716. godine ponovo bilo u mletačkim rukama nakon sedmomjesečne odsutnosti branitelja. Iz njega su se lako mogli poduzeti vojni upadi do Počitelja i Stolca.⁵⁹

Metković su čuvale tri satnije vojnika pod zapovjedništvom satnikâ (*capitano*) Matije Nikolića, Andrije Martića i Ilije Lučića.⁶⁰ To su bili plaćenički odredi koji su branili Metković u vrijeme rata i svaki su put izvojevali pobjedu.⁶¹ U Metkoviću su se nalazile i tri kule te palanka.⁶² Najbliža osmanska utvrda bila je u Trsani, udaljena sat vremena hoda od Metkovića. U povlačenju nije bila uspješno uništena te je u nju odmah postavljena osmanska posada.⁶³ Osmanlije su u pregovorima tražili da Metković nema svoj prostor jer je obično selo i da granica mora biti na sredini između kula Norin i Trsana.⁶⁴

Konačno je odlučeno da granica bude između Metkovića i Trsane. Pri formiranju granice 800 koraka od sela, na istočnoj strani brda Predolac postavljena je jedna unka,⁶⁵ a druga točka iznad posljednje točke na brdu Žabi prema staroj granici iz 1699. godine. Tako je 1719. godine, poslije 50 dana sastanaka, uspostavljena granična linija.⁶⁶ Mlečanima je bilo u velikom interesu sačuvati plodno tlo ispod Metkovića, a naposljetku su u tome i uspjeli.⁶⁷

Stanovništvo Metkovića, koje ga je bilo prisiljeno napustiti i živjeti u izbjeglištvu, sada se moglo vratiti. Uvijek su se nadali da će ponovo ući u posjed zemlje radi

59 IT-ASVe-PTM-b 382., no. 141, 9. listopada 1716.

60 IT-ASVe-PTM-b 385., no. 56, 11. listopada 1718.; Priloženo pismo: 8. studenog 1718.; HR-DAZD-1-232, 354.

61 IT-ASVe-PTM-b 385., no. 66, 11. ožujka 1719.

62 *Isto*, no. 62, 2. siječnja 1719.; Priloženo pismo: 9. ožujka 1719.; HR-DAZD-1-232, 679.

63 IT-ASVe-PTM-b 385., no. 66, 11. ožujka 1719.; HR-DAZD-1-232, 675.

64 HR-DAZD-1-232, 676.

65 Unka je zapravo riječ koja označava humak, a koristili su je mletački geodeti pri utvrđivanju granica. Granica je bila označena humcima koje su nazivali *unca*, *masiera* ili *gromila*. Zbog toga na planini Žaba postoji toponim Unka jer se tu nalazila jedna od graničnih točaka. Naime, prigodom utvrđenja crte razgraničenja 1719. godine, u čemu su sudjelovali mletački povjerenik Alvise Mocenigo i osmanski Mehmed efendija, na potezu Mala Žaba – Crnici postavljeno je 27 unka. U jednom od izvora koji opisuju postavljanje upravo ove granične linije te točke se navode kao *masiere* ili unke. Nije poznato jesu li pojmovi označavali razliku u obilježavanju graničnih točaka ili se samo radilo o proizvoljnim upisima mjernika. Ipak, pojam *masiere* se izgleda više koristio u brdovitim predjelima. *Masiera* je tako bila katkada i hrpa kamenja postavljena sama, neko veliko dominantno stablo također naknadno okruženo kamenjem ili pak neki znak izravno uklesan u kamenu živcu. Za ravne predjele koristi se uvijek naziv *unca*, ali se ne opisuje način njezina postavljanja. Dio Metkovića, Unka, dobio je također naziv upravo po jednom od ovih graničnih humaka. Na području Unke bilo je postavljeno više unki. Prva (sedamnaesta od Male Žabe) se nalazila odmah uz obalu: „[...] in faccia oltre il fiume Narenta, acanto esso fiume si pose decima settima unca.“ („S druge strane Neretve, blizu rijeke postavila se sedamnaesta unka.“) U: HR-DAZD-2-1-IX-3-I, 3/98r.

66 IT-ASVe-PTM-b 385., no. 68, 8. travnja 1719.

67 *Isto*, no. 68, 8. travnja 1719.; Priloženo pismo: bez datuma.

održavanja vlastitih obitelji. Generalni providur Alvise Mocenigo napisao je duždu o Metkovicima: „Blagoslivljali su Providnost Božju i na glas posljednje utjehe slave javno dobro i njihovu sreću.“ Generalni providur odmah je proslijedio s vraćanjem zemlje.⁶⁸ U Metkoviću je 1719. godine obavljeno i oslobođanje 34 osmanska roba s dvjema galijama, pod zapovjedništvom sopracomitâ (*sopracomito*) Vettorea Bona i Alvisa Grittija.⁶⁹

Politička i vojna uprava te prostorni razmještaj važnijih objekata

U periodu nakon oslobođenja Metkovića mjestom je upravljao harambaša Sava.⁷⁰ Osta je nepoznanica koje je prezime nosio. Krajem 17. stoljeća spominje se harambaša (najvjerojatnije ista osoba) koji predvodi narod u molbi generalnom providuru Dolfinu za gradnju katoličke crkve u Metkoviću. Do 28. svibnja 1700. godine (kada je iz Čitluka stigla obavijest o njegovoj smrti) u mjestu je bilo nekoliko osoba s imenom Sava: Sava Munijarac, Sava Grgurević (koji se 1689. godine spominje kao harambaša Doljana)⁷¹ te Sava Nikolić, sin Radivoja. Izaslanstvo starijih iz Metkovića molilo je da njihov budući glavar bude Andrija Ilić, koji je do tada bio zastavnik u satniji pandura⁷² kavalira Vule Nonkovića. Imenovan je satnikom (*capitano*).⁷³ Godine 1720. među neretvanskim harambašama spominje se i Cvitić, po prezimenu najvjerojatnije harambaša Metkovića. Prema katastarskim izmjerama Marca Antonia Giglija, pod ovim harambašom nalazila se 101 obitelj, odnosno 422 osobe od kojih su 82 bile vojno sposobne. Ukupno im je pripadalo 633 kampa zemlje.⁷⁴

U vrijeme prikazanih sukoba Metković nije imao bedeme jer je bio samo selo, no brojno selo ispred grada Čitluka i trgovišta Gabele. U mjestu je za vrijeme Prvog morejskog rata postojalo osam kula od kojih su tri bile veće. U Drugom morejskom ratu spominju se samo tri veće. Služile su kao *refugium* za domaće stanovništvo u slučaju uskočkih, a onda i osmanskih napada. Kula *Turčina* Mustafe Husića nalazila se u

68 *Isto*, no. 71, 29. travnja 1719.; HR-DAZD-1-232, 867.

69 IT-ASVe-PTM-b 385., no. 67, 11. ožujka 1719.; Priloženo pismo: 9. ožujka 1719. Na galiji Bon nalazili su se robovi: „Visain Osmanouich, Mustafa Golimouich, Mustafa Alersochi, Du?tuo Figanich, Soliman Gavizzorachi, Nicola Pietro Rivi, Soliman Mehemet, Russo fù Urzain, Metto Covhatachi, Mehemet Mustafa, Achmet Omer, Mulo abb. D'endich, Certim Stechen, Dimitri da Constantino-poli, Todorin da Sallona.“ Na galiji Gritti: „Cruhain Sabban, Abdu abb. Di Cahona, Alij Dali abb., Casun Buchtianich, Derujs Alcarso, Cruzo Saichaches, Soliman Solimanj, Curzo Deiuis, Assan Ramadan, Assan de Mehemet, Selin da Costeliezza, Ibrain de Mehemet, Ami Migarach, Hacmet Sedecovich, Camber Irbesset, Alij Necouich, Nasuf Muttovich, Agi Ali de Mechemet, Mehemet Acmet.“ Isti tekst s donekle različitim imenima vidi u: HR-DAZD-1-232, 803.

70 Ime Sava su u dijelu Zažablja i Popovu polju sve do Drugoga svjetskog rata nosili i katolici. Vidi u: Vidović, „O prominskim imenima u romanu *Život nastanjen sjenama* Ivana Aralice“, 13.

71 Prema dopuštenju iz 1694. mogao je zbog sigurnosti s ostalim stanovnicima boraviti u Metkoviću.

72 Doslovno piše: „*Paesant*“.

73 HR-DAZD-1-64, 443rv.

74 HR-DAZD-1-233, 252r.

neposrednoj blizini crkve sv. Ilije. Izgleda da je čuvala sjeveroistočni ulaz u mjesto i nadgledala promet rijekom Neretvom. Ona je nakon oslobođenja 1696. godine pripala zaslužnoj obitelji Matije Sentića te je povremeno korištena kao stan za opata Juru Sentića, a vjerojatno i za opata Marka Andrijaševića. Franjevci su s čitlučkim župnikom fra Bartulom Arbićem imali pretenzije da zadrže kulu u kojoj bi mogli boraviti. Naposljetku je u svibnju 1700. godine konačno potvrđena Matiji Sentiću. Predaja bilježi da se kula jedno vrijeme nazivala Buovčeva kula, po svojim novim vlasnicima, te kasnije Gluščevića kula, naknadno inkorporirana u njihovu novu kuću,⁷⁵ jedina do danas sačuvana kula.

Oko crkve sv. Ilije, sagrađene početkom 1700. godine na uzvišenom platou u neposrednoj blizini kule Sentića, sagrađena je u veljači 1716. godine od drvenih greda i kolaca utvrda (*palanka, sarampo*) radi osiguranja povlačenja stanovnika Čitluka. Vjerojatno je spaljena nakon povlačenja, ali i nanovo izgrađena nakon povratka branitelja u Metković u rujnu 1716. godine. Spominje se 1718. i 1719. godine. Mlečani su još 1715. godine planirali, vjerojatno na tom mjestu, sagrađiti čvrstu kamenu kulu kako bi branili pristup mjestu s vrha brda Predolac.⁷⁶

Osim te kule, spominje se i mala kula u središtu sela, nekoć u vlasništvu Ahmeta Jovanovića, naknadno dodijeljena novopridošlom stanovniku Ivanu Družiću.⁷⁷ Nepoznata nam je njena lokacija. Predaja spominje još dvije kule, koje su sasvim sigurno pripadale među one tri veće, obnovljene nakon rujna 1716. godine. Kula ispred stare kuće časnih sestara, u blizini kasnije kuće Guljiša, na križanju današnjih Skala VIII i Ulice oca Ante Gabrića, poznata je kao Ilića kula. Oko kule nalazile su se starine Ilića i nekoliko njihovih kuća. Kula se urušila oko 1880. godine.⁷⁸

Treća kula nalazila se na mjestu današnje kuće Mostarac. Nešto se zvala Grblješina kula.⁷⁹ Oko kule su se nalazile kuće Grubišića, pa naziv potječe od toga roda. Kasnije, u doba francuske vlasti, kupio ju je pekar Subro, koji je zbog ubojstva pobjegao iz Mostara u Metković, pa je prozvana Subrinom kulom. Kula je porušena tek 1933. godine, pa je sačuvana na fotografijama. Don Rade Jerković povezuje je s predajom o kuli Zermanovoj, sačuvanom u narodnoj epskoj pjesmi.⁸⁰ Kula ima sa zapadne strane prozore na trima razinama. Dva donja su veća i nalaze se po sredini, treći, najviši, ujedno je i najmanji te se nalazi izvan te okomite osi nadesno gledajući zapadno pročelje. Kula se blago sužavala prema vrhu te ju je pokrivao krov na dvije vode u smjeru sjever-jug.

Kule su čuvale tri satnije vojnika pod zapovjedništvom satnikâ Matije Nikolića, Andrije Martića i Ilije Lučića. Teško je utvrditi koju je od kula čuvala koja satnija. Spomenimo da su se kuće Martića nalazile u blizini kule Sentića, a Nikolića u blizini Ilićeve

75 Jerković, „Metkovići“, 261.

76 IT-ASVe-PTM-b 380., no. 50, 18. svibnja 1715.; Priloženo pismo: 12. svibnja 1715.

77 HR-DAZD-1-60, 332r.

78 Jerković, „Metkovići“, 261.

79 *Isto*, 261.

80 Bošković-Stulli, *U kralja od Norina – priče, pjesme, zagonetke i poslovice s Neretve*, 82-84. Pjesma nosi naslov: „Ive Senjanin i seka Zermanova“.

kule. Izgleda da su Grblješina i Ilićeva kula čuvale jugozapadni ulaz u selo. Između ovih dviju kula nalazi se i starina nekih rodova koji se spominju prije oslobađanja Metkovića 1694. godine, pa je za pretpostaviti da je jezgra stanovništva mogla biti koncentrirana upravo ovdje. U blizini su živjeli Sočivice, Grubišići i Baće (Bančići?). Franjevci su svoju prvu župnu kuću, nakon neuspješnog pokušaja kod crkve, sagradili preko puta Ilićeve kule, vjerojatno zbog sigurnosti. Metković je imao i svoju rivu, odnosno pristanište za teretne brodove koji nisu mogli dalje uzvodno ploviti. Ne znamo gdje se nalazila, no tradicija pristajanja brodova na adi Pisku i postojanje Limana (od tur. *liman*, kanal) između ade i kopna svjedoče o mogućoj lokaciji.

Podjela zemlje

Već u drugoj polovici lipnja 1694. godine, neposredno nakon oslobađanja Metkovića i Čitluka, počela je podjela zemlje starim i novim stanovnicima. Starim stanovnicima Metkovića daje se 26. lipnja 1694. godine tri kampa po glavi. Zemlju su dobili sljedeći stari stanovnici Metkovića uz koje se donosi broj članova obitelji: Petar Galiotović (3, *Galliotovich*), Vid Ebančić (12, *Ebancich*), Stipan Lucić (10, *Lucich*), Jure Tikvičić (5, *Tiquicich*), Toma Sočivica (8, *Sociuiza*), Vukić Taberljan (1, *Taberglian*), Ivan Ledina (4), Sava Grubišić (3, *Grubiessich*), Stojan Brnasović (1, *Vargniascouich*), Sava Munijarac (3, *Muniaraz*), Matija Juranović (1, *Giuranouich*), Stipan Kostoričić (3, *Costoricich*).⁸¹ Starosjediocu Metkovića Stojanu Vukiću (*Vuchich*), s osam članova obitelji, 28. lipnja 1694. dodijeljeno je 27 kampa zemlje u Pržinama (*Pertine*) pod Metkovićem.⁸²

U lipnju 1694. godine stanovnicima sela Dobranje, koji su pripadali jurisdikciji Zažablja i dijelom Metkovića, podijeljeno je 30 kampa u njihovu vlastitom selu i u Glušcima, a ostalih 100 kampa u selu Metković, od kojih je 16 kampa bilo pod vinogradima. Radilo se o 80 osoba od kojih je 35 bilo sposobno za vojsku.⁸³ Nikoli Baćini (*Bachina*, Baće?), naredniku Matiji Novačeloviću (Novaković?), Pavlu Zoniću iz satnije Arbić, Juri Tuašoviću (*Tuassovich* ili *Tuascovich*), Aleksu Mezetoviću i Marku *Tunpu* (?) iz satnije Marinović dodjeljuju se u lipnju 1694. godine 63 kampa močvarnog zemljišta u dolini *Bech*.⁸⁴

Zbog nesustavne podjele, nebilježenja i drugih razloga registrirana su i nova preslagivanja vlasništva nad zemljom, ponekad praćena i sukobima. Satnik Lorenzo Forelli se u svibnju 1697. godine žalio na ponašanje kavalira Vule Nonkovića, koji mu prijeto smrću zbog zemlje koja se nalazila na ulazu u Metković, a koju je on dobio 15. studenog 1696. godine.⁸⁵ U prosincu 1697. satnik Lorenzo Forelli iz Čitluka i nekolicina s njim

81 HR-DAZD-1-60, 213r. Sličan popis u tiskanom izdanju nalazi se u: HR-NAS-M-61, 3; s neznatnim razlikama u upisu prezimena: Jure Tiević (*Tieulich*) umjesto Tikvičić, *Uusech* umjesto Vukić Taberljan. Usp. Jerković, „Metković“, 262.

82 HR-DAZD-1-60, 221r.

83 *Isto*, 210v; Glibota, *Povijest Donje Neretve i prvi mletački katastri*, 118.

84 HR-DAZD-1-60, 211v.

85 HR-DAZD-1-63, 107.

uzurpiraju zemlju Vule Nonkovića. Radilo se o 30 padovanskih kampa zemlje u Zažablju i Metkoviću, nekoć u vlasništvu Osmanlije Abazage Čagrovića. Isti je Lorenzo trebao dati zadovoljštinu za noću ukradeno žito s njegove zemlje.⁸⁶ Franjevcima samostana u Zaostrogu dodijeljeno je 30 kampa ispred sela Metković u travnju 1695. i prosincu 1699. godine. Zemlja se nalazila blizu rijeke Neretve. Ona je novom preraspodjelom, nakon formiranja granice 1719., za vrijeme generalnog providura Alviza Moceniga III. spala na deset,⁸⁷ odnosno osam kampa.⁸⁸ Tadiji Lučiću i njegovu bratu, Stjepanu Mihiću (*Michich*), Savi Grgureviću (*Gargurevich*), Andriji Miškoviću, Vidu Mandiću, Tomi Vuičiću (*Vuijich*), ukupno pedeset i trima osobama, darovano je 26. lipnja 1694. godine 80 kampa zemlje sa selom Doljane i riječnom adom koja je pripadala Osmanliji Mensuru. Zemlju su trebali međusobno razdijeliti na jednake dijelove.⁸⁹ Otočić je naknadno u listopadu 1695. dodijeljen gospodinu Josipu Giustiju te ga je on prema odluci iz svibnja 1697. trebao predati Lučiću, Mihiću i drugima koji su ga dobili investiturom iz 1694. Oni su također prema odredbama o dodjeli zemlje iz 1694. godine zbog sigurnosti boravili u Metkoviću, a sada im se daje dopuštenje da mogu boraviti u Doljanima.⁹⁰

Jedan kamp vinograda po glavi dodijeljen je 27. lipnja 1694. u Metkoviću i Tadiji Lučiću i Vidoju Bančiću (Ebančić?) iz Doljana.⁹¹ Stjepanu Maleševiću iz Čitluka udijeljeno je 28. lipnja 1694. 20 kampa zemlje pod Metkovićem na lokalitetu nazvanom Podbrižje.⁹² U listopadu 1694. godine dodijeljeno je 12 kampa zemlje na brdu i u ravnicama u Metkoviću Savi Milinkoviću, nekoć u vlasništvu Osmanlije Azomerovića (*Azomerovich*) te u Pržinama pet kampa nekoć u vlasništvu Čerina Skritešića (*Scrittesich*).⁹³ Mati Jeranoviću (*Geranovich*) dodijeljeno je u listopadu 1694. godine deset kampa zemlje u Metkoviću. Nekoć su pripadali Hasanu i Selimu Muhamedoviću. Uz zemlju, dodijeljena mu je i njihova uništena kuća s vrtom te jedan kamp vinograda.⁹⁴ Na suprotnoj strani sela Metković udijeljeno je u listopadu 1694. godine 12 kampa zemlje braći Stojanu i Vukiću Deliji (*Deglie*), s deset članova njihovih obitelji, koju su uživali dok su još bili pod vlašću Osmanlija.⁹⁵ Jedan i pol kamp vinograda u selu Metković udijeljen je u travnju 1695. godine Savi i Andriji Grgureviću (*Gargurevich*). Nekoć je pripadao Ahmet-agi Alibegoviću i Ahmetu Koinzi (*Coinsi*).⁹⁶

Novodoseljenom Ivanu Družiću (*Drusich*) dodijeljena je u srpnju 1695. godine kuća sagrađena u kamenu s malom kulom u produžetku, djelomično uništenima, u središtu

86 *Isto*, 292 ½.

87 HR-AFSZ-Fasc. XVII-12, 37r.

88 HR-AFSZ-Fasc. VIII-11, 1r.

89 HR-DAZD-1-60, 213r; usp. Jerković, „Metkovići“, 262.

90 HR-DAZD-1-65, 298r.

91 HR-DAZD-1-60, 214r.

92 *Isto*, 222r.

93 *Isto*, 257r.

94 *Isto*, 257v, 258r.

95 *Isto*, 258v.

96 *Isto*, 311r.

sela Metković, te također 30 kampa obradive zemlje. Sve je nekoć pripadalo Osmanliji Ahmetu Jovanoviću (*Giouanovich*).⁹⁷ Novodoseljenom stanovniku Antoniju Rušireviću iz Primorja, nekoć robu u Osmanskom Carstvu, dodijeljena je u kolovozu 1695. godine u Metkoviću kamena kuća (*muracca*) s vrtom i četiri kampa obradive zemlje, prethodno u vlasništvu Osmanlije Huseina Veića.⁹⁸

Dana 31. listopada 1695. godine dodijeljena su dva kampa zemlje po osobi starim i novim stanovnicima Metkovića, muškarcima i ženama, odraslima i djeci, kako bi na njima sijali pšenicu. Po strani je ostavljeno 610 nepodijeljenih kampa zemlje za one koji će se tek naseliti.⁹⁹ Šimunu Cvitanu, Matiji i Ivanu Gluščeviću (*Gloseuich*), stanovnicima Metkovića, daje se 16. studenog 1697. godine 16 kampa zemlje: na lokaciji Pod Privlakom pet i pol kampa gdje graniče s Bančićem i Mandom Buljinom (Puljević?); u Širokim Lukama jedan i pol kamp na mjestu gdje graniče s Vidom Bogbašićem (*Bogbassich*, Bojbaša?) i Vučetom Jerinićem (*Gerinich*); u Noktu jedan kamp graniči s Jurom Žuvelekom (*Chuwinelekch*) i vodom; u Pržinama dva kampa graniče s Kovačevićem i Jurom Krstićem te još tri kampa graniče s harambašom Savom i Vučetom Jerinićem (*Gerinich*), preko *Petoire* (Pržine?) jedan i pol kamp graniči s Mihom Ćusavin (*Chiusavin*) i Abramom Milnarovićem (Molinarević, Smoljanović?) (*Milnarovich*) te vrt pod njihovim kućama od jednog i pol kampa.¹⁰⁰

Serdaru Matiji Sentiću darovano je 1694. godine u Metkoviću deset kampa zemlje, od kojih je pola bilo obradive, a pola s već zasađenim vinogradima, nekoć u vlasništvu Osmanlija Mustafe i Fazlage Ćizmanovića (*Chismanovich*).¹⁰¹ Po zapovijedi generalnog providura Daniela Dolfina 25. srpnja 1696. i nakon mjerenja mjernika Luke Grandija, za Sentića je u Metkoviću ponovo određeno 18 kampa, tri kvarte i 89 tavola zemlje. Tom prigodom mu je dana i kula, koja je nekoć bila u vlasništvu Mustafe Husića (*Cussich*).¹⁰²

Harambaša i stanovnici Metkovića nakon oslobođenja su od generalnog providura Dolfina zatražili mjesto za izgradnju crkve i boravište za svećenika (*religioso*), što im je udovoljeno. Husićeva kula, koja je dodijeljena Sentićima u neposrednoj blizini terena ostavljenog za izgradnju crkve, postala je boravište za svećenika. Obnovio ju je i prilagodio za stanovanje opat don Jure Sentić te je, čini se, u njoj slavio svete mise.¹⁰³ Nakon njegove smrti braća Sentić željela su da kula bude potvrđena njihovoj obitelji. Naime, u međuvremenu, nakon povlačenja don Jurina nasljednika don Marka Andrijaševića,

97 *Isto*, 332r.

98 *Isto*, 336rv.

99 *Isto*, 360r; Jerković, „Metkovići“, 263.

100 HR-DAZD-1-65, 353r; 66, 7r.

101 HR-DAZD-1-60, 209r; HR-NAS-M-159, 170r, 402r. Usp. Glibota, *Povijest Donje Neretve i prvi mletački katastri*, 118.

102 HR-DAZD-1-64, 443v, 444r.

103 HR-AFSZ-Fasc. VIII-11, 13rv: „[...] essendo massime la d[ett]a torre vicina e contigua alla chiesa ove di p[rese]nte si celebra et che deve fabricarsi [...]“ Nije posve jasno je li se sv. misa držala u kuli ili na terenu predviđenom za izgradnju nove crkve.

generalni providur vraća 19. prosinca 1699. godine pastvu Metkovića franjevcima iz Čitluka, nakon što je mjesto bilo ispražnjeno gotovo dvije godine.¹⁰⁴ Molba, upućena generalnom providuru, nastaje u franjevačkom interesnom krugu i nije datirana, ali je svakako nastala nakon povlačenja opata don Marka Andrijaševića 1698. te krajem 1699. ili početkom 1700. godine. U pismu se braću Sentić optužuje za namjeru da prisvoje kule koje su dodijeljene opatu Juri Sentiću te se poziva providura na oslušivanje želje naroda kako bi kula bila udijeljena franjevcima zbog neposredne blizine terena za izgradnju buduće crkve.¹⁰⁵ Generalni providur Alvisse Mocenigo (1696. – 1702.) kulu je potvrdio Sentićima 25. svibnja 1700. godine.¹⁰⁶

Novi župnik fra Bartul Arbić izgradio je novu crkvu u Metkoviću između 19. prosinca 1699. i 4. travnja 1700. godine, kada čitlučki providur Todor Trevisan hvali fra Bartula što je završio gradnju crkve posvećene Uzašašću Gospodinovu u Metkoviću.¹⁰⁷ Metković do tada nije imao crkvu. Kao titular metkovske crkve spominje se i Presveta Majka,¹⁰⁸ dok se konačno nije ustalio titular sv. Ilija, koji se prvi put spominje 1702. godine. Crkva je sagrađena na zemljištu u vlasništvu Krstića Bančića te je odlukom suda ono darovano Crkvi.¹⁰⁹

Zasluznom satniku Grguru Vuletiću iz Čitluka daruje se u svibnju 1697. godine deset kampa neobrađene zemlje u predjelu *Bech* ispod Metkovića. Trebali su biti oduzeti Pierkoviću (*Piercovich*) i Borovčevoj, a prije su bili u vlasništvu Osmanlija Dišonića i Dizdarevića.¹¹⁰ U svibnju 1697. satniku Francescu Franceschiju dodjeljuje se deset kampa zemlje u *Brsachu* pod Metkovićem, koji su bili u vlasništvu Osmanlija Beljića (*Beglich*), Vojvodića i Kzinovića.¹¹¹ U istom mjesecu 1698. dodjeljuje se u Metkoviću jedan kamp vinograda i vrt Ani Kalausović (*Calausovich*).¹¹² U studenom 1701. godine don Petar Dragobratović moli da bude trajno potvrđeno 68 kampa zemlje u Slivnu i dijelom u polju Metkovića, koje su im dodijelili generalni providuri Cornar i Molin zbog njegovih i bratovih zasluga za dovođenje velikog broja obitelji.¹¹³ Serdaru Knežiću u travnju 1719. godine u Metkoviću udijeljeno je 30 kampa zemlje, a satniku Luciću deset kampa. Po deset kampa zemlje dodijeljeno je satnicima Martiću i Nikoliću, ali u Opuzenu. Harambaši Cvitiću, vjerojatno harambaši Metkovića, udijeljena su četiri kampa ondje gdje je boravio.¹¹⁴ Matiji Nikoliću i njegovoj obitelji dodijeljeno je deset

104 HR-DAZD-1-62, 273r.

105 HR-AFSZ-Fasc. VIII-11, 13rv.

106 HR-DAZD-1-64, 443v, 444r.

107 HR-AFSZ-Fasc. I-2, 3r.

108 HR-NAS-M 64, 16v. Nepoznato je vrijeme nastanka ovog popisa crkava u Makarskoj biskupiji. Drugom rukom nadopisan je naknadno spomenuti popis na listu papira koji nosi datum: Venecija, 3. veljače 1699. godine.

109 HR-DAZD-5-26, 112.

110 HR-DAZD-1-65, 296r; 66, 3r; usp. Glibota, *Povijest Donje Neretve i prvi mletački katastri*, 118.

111 HR-DAZD-1-66, 3r.

112 HR-DAZD-1-65, 388v.

113 HR-NAS-M 159, 47r.

114 HR-DAZD-1-87, 171r, HR-AFSZ-Fasc. XXXIV-8, 9r.

kampa zemlje u srpnju 1719. godine u polju Čitluka te osam kampa na otoku Opuzenu na području zvanom Jaševica, zato što je Matija morao napustiti sve posjede, a vodio je satniju pandura čuvajući mjesto Metković.¹¹⁵ Tom je prigodom dodijeljena serdaru Matiji Veiću zemlja u polju Čitluka, Vrbovi (*Verbova*), na otoku Opuzenu i Kominu te jedan kamp vinograda u dva dijela koji je nekoć pripadao pok. Jeronimu Smečiću (*Smecich*).¹¹⁶ Deset kampa zemlje dodijeljeno je i satniku Andriji Martiću u Pojstružju, koje je inače držalo stanovništvo Metkovića; iznad otoka Opuzena, nasuprot selu Kominu pet kampa, jedan kamp vinograda u Metkoviću, nekoć u vlasništvu Luke Sankovića i Jure Saldošića. Ukupno je dobio 16 kampa zemlje jer je napustio rođenu zemlju, a u Drugom morejskom ratu obranio Metković sa svojom satnijom.¹¹⁷ Istom prigodom zemlja je dodijeljena i Ivanu Dragobratoviću (?) (*Drobrassovich*), koji je u Širokim Lukama, koje su pripadale općini Metković, dobio deset kampa zemlje.¹¹⁸ Tada je zemlja darovana i Jovi Kadijeviću u Metkoviću, i to jedan kamp i dva kvarta zemlje koji su prije pripadali Kovačuši, bivšoj ropkinji, i Luki Mandaliću (Mandić?), a darovana mu je i kamena kuća (*muraca*) koja je također pripadala Luki Mandaliću.¹¹⁹ Godine 1720., u lipnju, dodijeljena je zemlja Vuki Knežiću (deset kampa zemlje) i Radi Knežiću (četiri kampa u polju Metkovića).¹²⁰ I harambaši Pratežini istom prigodom udijeljena su dva kampa zemlje u Opuzenu, Podgradini i pod Metkovićem te još pet kampa u Metkoviću.¹²¹

Zaključak

U doba Kandijskoga rata Metković je, zbog svoga bogatstva osiguranog plodnim poljoprivrednim zemljištima te zalihama hrane i stoke, bio primamljivo odredište za uskočke upade. Pljačke, ubojstva i prodaje u roblje, u sjeni glavnoga neretvanskog grada Čitluka i obližnjega trgovišta Gabele, bili su izrazito česti. U mjestu se nalazio veći broj kula, zapravo kuća višekatnica koje su u nedostatku bedema bile sigurno utočište za mnogobrojne napade. Tri veće kule mogu se identificirati na sjeveroistočnom i jugozapadnom ulazu u mjesto. Uz njih je nakon Prvoga morejskog rata sagrađena crkva s palankom te župna kuća. Izgleda da bi jezgru nekadašnjega sela trebalo tražiti oko dvije kule na jugozapadnom dijelu mjesta gdje se sa sigurnošću nalazi i sjedište nekih starih metkovskih rodova koji su obitavali u mjestu i prije oslobođenja u lipnju 1694. godine. Razvoj Metkovića kao lučkoga središta počinje već u ovom periodu, još dok se nije našao na graničnoj crti koja će osigurati njegov razvoj. Nemogućnost plovidbe

115 HR-DAZD-1-87, 183r.

116 *Isto*, 183v.

117 *Isto*, 184r.

118 *Isto*, 183rv.

119 *Isto*, 184v.

120 *Isto*, 242r.

121 *Isto*, 243r.

uzvodno za teške teretne brodove nukala je generalne providure da u njemu sagrade pristanište, kao i prva skladišta. Plodna poljoprivredna zemljišta s raznim žitaricama i vinogradima očigledno su smatrana prestižnim, te su zemlju imale i novonastale povelastene i zaslužne obitelji kao što su Nonkovići, Dragobratovići, Sentići, Kadrijevići i Knežići. Ponovno zauzimanje mjesta u rujnu iste godine, osim povratka branitelja, stvorilo je pretpostavke za njegov ostanak unutar granica Mletačke Republike, što se nakon petomjesečnih sporova konačno i dogodilo.

PRILOG

Kronološki popis vlasnika zemlje u Metkoviću 1694. – 1720.

Godine 1694.: Matija *Sentich* (Sentić), Nikola *Bachina* (Baćina, Baće?), Matija Novačević (Novaković?), Pavao Zonić, Jure Tuašović, Aleksa Mezetović, Marko Tunp, Tadia *Lucich* (Lucić), Vidoje Bančić, Stjepan Malešević, Sava Milinković, Mate *Geranovich* (Jeranović); 1695.: Sava i Andrija *Gagrurevich* (Grgurević), Ivan *Drussich* (Družić), Antonio *Russiervich* (Ruširević); 1696.: Lorezno Forelli; 1697.: Šimun Cvitan (Cvitić?), Matija i Ivan *Gloseuich* (Gluščević), Bančić, Manda Buljina (Puljević?), Vid *Boghassich* (Bojbašić?), Vučeta *Gerinich* (Jerinić), Jure *Chuvinelekch* (Žuvelek), Kovačević, Krstić, harambaša Sava, Miho *Chiusavi* (Ćusavi), Abram *Milnarovich* (Milnarović), Grgur *Vuletich* (Vuletić), *Piercovich* (Pierković), Borovac, Francesco Franceschi; 1698.: Ana *Calausovich* (Kalausović); 1701.: Don Petar *Dragobratovich* (Dragobratović).

U katastarskom popisu iz 1702. godine (neki se vlasnici spominju više puta): *Antonouich* (Antunović), Filip; *Arstich* (Arstić), Nikola; *Arstich* (Arstić), Mišo, Martin; *Bain(ili u)asich*, Niko; *Bansich* (Bančić), Krstić (sada u vlasništvu crkve sv. Ilije); *Banzich* (Bančić), bez imena; *Basich*, Josip; *Basich*, Šimun; *Belouich*, Mijo; *Bercouich*, Filip; *Bernasouich* (Brnas), Stojan; *Bernau(n ili c)ich* (Brnas), Niko; *Bianzich* (Bančić), Krstić; *Bille* (Bilan?), Ivan; *Billich*, Matija; *Bisich* (Pišić?), Stipan; *Bobigouach* (Bojbašić?), Mijo; *Bogasich*, Nikola; *Boisce*, Šimun; *Bon(ili r)agnich*, Mato; *Borouaz* (Borovac), Mileta; *Borouich*, Andrea; *Bosich* (Božić?), Ivan; *Bresigh* (Brečić), Ivan; *Buouaz* (Buovac), Mijo; *Castrouich* (Kustur) + Mato, žena Nedjeljka; *Cerseuichia*, Jele; *Charmelitich*, Jure; *Cli-zanouich*, Luka; *Clunouich* (Kljunović), Niko; *Cossouich* (Kosović), Ivan; *Costurichia* (Kustur), Dome (Nedjeljka); *Couasich* (Kovačić), Luka; *Couasouach*, Niko; *Couasouichia*, Stojka; *Crstich* (Krstić), Jure; *Crstich* (Krstić), Jure; *Crstich* (Krstić), Vuko; *De-dosauich*, Stipan; *Doimouich* (Dujmović), Gregorio; *Domich* (Tomić), Matij; *Domich* (Tomić), Mileta; *E(ili C)lizauich*, Jakov; *Galliotouich* (Galiotović), Petar; *Gellasouich* (Jelaš), Šimun; *Geu(n ili c)orichia*, Sava; *Gielauich* (Jelavić), Cvito; *Gierenich*, + Vuko (supruga Anica); *Giesich*, Jure; *Glesinich*, Luka; *Glnovich* (Kljunović), Nikola;

Grubiza (Grubišić), Sava; *Guuelich* (Gluščević?), Sava; *Illich* (Ilić), Ivan; *Illich* (Ilić), satnik Andrija; *Illich* (Ilić), Nikola; *Inserouich* (Imširović, Insir), Miat; *Lalich* (Lalić), Ivan; *Lupalouich*, Luka; *Lusainichia*, Petra?; *Medar* (Medar), Ivan; *Medar* (Medar), Petar; *Millan*, Petar (Milan); *Millanoue*, Borka? (*Borue*) (Milan); *Millitich*, Jure (Miletić); *Molinarouich*, Abraham; *Muniasich*, Mate; *Nongouich* (Nonković), Kavalier Vule; *Pasich* (Pačić, Gabrić), Niko; *Pazich*, Ivan (Pačić ili Pizić?); *Pelluza*, Manda; *Pergauach* (Prćavac), Luka; *Persanich* (Prćavac), Luka; *Persouach*, Antonijo (Prćavac); *Petonouich*, + Luka, žena Nedjeljka; *Raguuo* (Raguž), Petar; *Sancouichi* (Sanković), Luka; *Sargurach*, Mare; *Sarich* (Šarić), Niko; *Sarich* (Šarić), Sava; *Segna* (Senjanović?), Matija; *Sentiz* (Sentić), serdar; *Suu*(ili *n*)*ichia*, + Jurica (žena Ana); *Tadich* (Tadić), Mato; *Tarall* (Taralj), Petar; *Tichiuichia* (Tikvičić), Anica; *Tomasino*, Vid; *Tr*(ili *h*)*accognianouich*, Vuko; *Varaich* (Veraja), Ivan; *Varaich* (Veraja), Rado; *Verdich*, Ivan; *Verdich*, Jure; *Vernacouich* (Brnasović), Krstić; *Vucasouich* (Vukasović), Ilija; *Vuchich* (Vukić, Stojan); *Vucosaua* (Vukosav), Martin; *Vucosua* (Vukosav), Šimun; *Vuscouich* (Vučković), Vuko; *Zaich* (Raič), Bartul; *Zara*, Matija; *Zirzan*(ili *u*)*ich*, + Stipan (žena Matuša); *Zoseuiza* (Sočivica), Petar; *Zoualich*, Petar.¹²² Godine 1719. spominju se kao vlasnici zemlje: serdar Knežić, satnik Lucić, harambaša Cvitić, Andrija Martić, Ivan *Drobrassovich* (Dragobratović?), Jovo Kadijević; 1720.: Vuko i Rade Knežić, harambaša Pratežina.

Muslimanski vlasnici zemlje: Abazaga Čagrović (dobio Vule Nonković), Azomerović i Čerin *Scrittesich* (Skritešić) (dobio Sava Milinković), Hasan i Selim Mehmedović (Muhamedović) [dobio Mate *Geranovich* (Jeranović)], Ahmet-aga Alibegović i Ahmet *Coinsi* [dobio Sava i Andrija *Gargurevich* (Grgurević)], Ahmet *Giouanovich* (Jovanović) [dobio Ivan *Drussich* (Družić)], Husein *Veich* (Veić) [dobio Antonio *Russirevich* (Ruširević)], Mustafa i Fazlaga *Chismanovich* (Čizmanović) (dobio Matija Sentić), Dišonić i Dizdarević (dobio Grgur Vuletić), *Beglich* (Beljić, Beglić), Vojvodić, Kzinović (dobio Francesco Franceschi).

Izvori i literatura

Arhivski izvori

HR-AFSM-S 37: Hrvatska, Arhiv franjevačkog samostana u Makarskoj, Makarska

HR-AFSZ: Hrvatska, Arhiv franjevačkog samostana u Zaostrugu, Zaostrug

– fond 1/45: Zbirka matičnih knjiga, Matična knjiga krštenih

– fond M: Odjel stare makarske biskupije

HR-DAZD: Hrvatska, Državni arhiv u Zadru, Zadar

– fond 1: Generalni providuri za Dalmaciju i Albaniju

– fond 2: Mletački dragoman

¹²² HR-DAZD-5-26, 95-113. Usp. Glibota, *Povijest Donje Neretve i prvi mletački katastri*, 128-133.

- fond 5: Mletački katastar-katastarske knjige
- fond 378-V k 604: Zbirka matičnih knjiga, Matična knjiga vjenčanih
- HR-NAS: Hrvatska, Nadbiskupski arhiv u Splitu, Split
- HR-ŽASIM-55: Hrvatska, Župni arhiv sv. Ilije u Metkoviću, Metković
- RI-ASVe, Senato, PTM: Italija, Archivio di Stato di Venezia, Senato, Dispacci: Provveditori da Terra e da Mar

Objavljeni izvori

- Jačov, Marko. *Spisi tajnog vatikanskog arhiva XVI-XVIII veka*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1983.
- Jačov, Marko. *Le missioni Cattoliche nei Balcani durante la guerra di Canida (1645-1669)*, vol. II. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1992.

Literatura

- Bošković-Stulli, Maja, ur. *U kralja od Norina – priče, zagonetke i poslovice s Neretve*. Metković: Opuzen: Galerija „Stećak“ Klek, 1988.
- Damjanović, Stjepan. *Crtice o hrvatskom glagoljaštvu*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Hrvatski katolički radio, 2020.
- Glibota, Milan. *Povijest Donje Neretve i prvi mletački katastri*. Zadar: Državni arhiv Zadar, 2006.
- Jerković, Rade. „Metkovići“. U: *Don Radovan Jerković, život i djelo*, ur. Mile Vidović. Metković: Matica hrvatska Metković, 2000, 250-328.
- Macan, Trpimir. *Iz povijesti Donjega Poneretavlja*. Metković: vlastita naklada, 1972.
- Rimac, Marko. *Zalina kula u Igranima – povijesni kontekst i načini interpretacije povijesnih zbiljanja*. Omiš, 2020.
- Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Sv. III. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1973.
- Smailović, Ismet. *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Institut za jezik i književnost, 1977.
- Stanojević, Gligor. „Dalmacija u doba Kandiskog rata (1645-1669)“. *Vesnik vojnog muzeja* 5 (1958), br. 2: 93-182.
- Stanojević, Gligor. „Dalmacija u vrijeme mletačko-turskog rata 1714-1718. godine“. *Istorijski glasnik* 1 (1962), br. 4: 11-49.
- Vidović, Domagoj. „O prominskim imenima u romanu *Život nastanjen sjenama* Ivana Aralice“. *Croatica et Slavica Iadertina* 16 (2020), br. 1: 9-21.

SUMMARY

The one who “commands the river”: Metković during the Venetian-Turkish conflicts 1662-1720

In the light of the main events of the Candian and two Morean Wars that affected Metković and its area, together with an overview of its civil and military administrative organization, this paper discusses the position of major buildings in the village and brings the analysis of land division among local population. The location of Metković in front of Neretva region's main town Čitluk and the Gabela market, surrounded by fertile fields and two meanders of the Neretva river and placed below the slopes of Predolac hill, made it an exposed and rich village very interesting to Uskoks during the War of Candia (1645–1669). The eight towers were supposed to be used for defense and shelter for approximately a bit over two hundred of its inhabitants. The fact that numerous incursions by Uskok detachments took place is corroborated by the sale of Metković's captive population, mainly to Naples. After a short period of peace, the First Morean War began, in which the lower Neretva was liberated at its very beginning, and the final liberation of Metković, after several unsuccessful attacks, captures and burnings, was achieved in June 1694. It was inhabited by the newly arrived population, mainly from Eastern Herzegovina. They rebuilt Metković and its towers, and built a new church. After the division of the land, the new population cultivated agricultural areas mainly with wheat, barley and vineyards. A short period of peace, which enabled the development of the village, primarily due to the harbor for heavy ships and the associated warehouses, was abruptly interrupted by the Second Morean War, in which Čitluk and Metković were destroyed by the decision of the Venetian authorities during their retreat in February 1716. The population went into exile until mid-September of the same year, when the place was regained in an incursion under the leadership of Antonio Maria Semitecolo. With the final regulation of the border in 1719, Metković remained under Venetian rule after a long period of border-related vicissitudes.

Keywords: Metkovic; Candian War; First and Second Morean War; Uskoks; Haiducs; towers; division of land